

W.R. v. the Netherlands (№ 989/18)

Обставини справи

Ця справа стосувалася скарг заявника на стверджувану несправедливість його засудження, яка, з його слів, була наслідком прийняття національними судами його свідчень як доказів визнання його винним в умисному вбивстві, які він надавав за відсутності адвоката під час початкових допитів у поліції та під час відвідування місць, що мали значення для розслідування.

11 січня 2014 року до поліції надійшло повідомлення про зникнення пані С. О., яку востаннє бачили 10 січня 2014 року в будинку її колишнього чоловіка (заявника). Під час візиту до заявника в межах розслідування поліція виявила сильний запах горючої речовини біля вхідних дверей будинку та побачила, що в нього була травма на руці. Поліція знайшла частково обгорілу коробку в гаражі та помітила плями на підлозі і численні бризки крові в різних місцях будинку та гаража заявника. Заявник спочатку стверджував, що коробку підпалили його діти, але пізніше зізнався, що зробив це сам, аби знищити закривавлені предмети, побоюючись підозр у зникненні жертви.

12 січня 2014 року близько 01:55 заявника затримали за підозрою у неумисному вбивстві. Під час затримання заявника було поінформовано про право на правову допомогу, але він не відповів на питання про бажання мати адвоката.

Під час допиту в поліції того ж дня заявника поінформували про право зберігати мовчання і повідомили про підозру у вбивстві пані С. О. Він зізнався, що жорстоко вбив жертву, і заявив про бажання співпрацювати зі слідством та показати поліції кілька місць, що мали відношення до розслідування. Протягом наступних днів заявник надавав додаткові свідчення, описуючи події, що призвели до вбивства. Він розповів, що після телефонного дзвінка 10 січня 2014 року у нього накопичилася злість на жертву, і він планував її вбивство, підготувавши ніж і брезентові мішки у гаражі.

14 січня 2014 року заявник постав перед слідчим суддею, який розглядав клопотання прокурора про тримання під вартою. У присутності адвоката заявник підтвердив свої попередні свідчення і висловив готовність співпрацювати. До судового засідання заявник мав консультацію з судовим психологом, який повідомив, що під час консультації усвідомлення заявника та концентрація були хорошими, що він детально відповів на всі питання, мав інтелект рівня вище середнього і що він не мав жодних ознак того, що страждав на такі гострі психіатричні проблеми як депресія, тривожність або психоз.

29 січня та 6 лютого 2014 року поліція знову допитала заявника, повідомивши про право зберігати мовчання. Під час цих допитів заявник надав більше інформації про свої стосунки з жертвою, але почав стверджувати, що не пам'ятає, чи викладав ніж у гаражі до того, як вбити жертву. 27 серпня 2014 року заявник під час слухання слідчим суддею у присутності адвоката, будучи знову поінформованим про своє право зберігати мовчання, вчергове детально розповів про події 10 січня 2014 року. Він також заявив, що хоча на нього не чинилося тиску з боку поліції при наданні свідчень 12 та 14 січня 2014 року, він хотів відмовитися від частини показань, які ґрунтувалися на його «припущеннях» або «фрагментарних спогадах» про те, що сталося, а не на фактах.

Розглянувши аргументи захисту про поганий психологічний та фізичний стан заявника для його допиту поліцією в дні одразу після смерті жертви, 18 листопада 2014 року регіональний суд постановив, що поліція діяла відповідно до Інструкції про правову допомогу під час поліцейського допиту (*Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor*) і усталеної практики у справі *Salduz v. Turkey* ([GC], № 36391/02, ECHR 2008), розтлумаченої Верховним Судом. Суд зазначив, що слідчі були обережні у поводженні з обвинуваченим, неодноразово нагадували йому про те, що він має повідомити лише те, що знає, і що він може взяти перерву, поїсти, якщо забажає. Суд також відзначив, що судовий психолог не знайшов жодних ознак того, що заявник був непридатний для допиту. Відповідно, не було жодного неоправданого порушення процесуальних норм, і свідчення заявника під час допиту поліцією 12 та 13 січня 2014 року, а також слідчі висновки, отримані в ході візиту на місце події 12 січня 2014 року можуть бути прийняті як докази.

Суд підкреслив, що заявник зізнався поліції у вбивстві на декількох допитах, а також слідчому судді та під час судового засідання 4 листопада 2014 року, і його свідчення підтверджуються експертними висновками. Регіональний суд вважав законно та переконливо доведеним обвинувачення заявника у неумисному вбивстві й призначив покарання у вигляді 10 років позбавлення волі.

Стосовно обвинувачення регіональний суд зазначив, що умисел в діях заявника фактично можна вивести лише з його власних свідчень. Він вважав, що на підставі наявних законно отриманих доказів можна вважати доведеним, що заявник умисно позбавив жертву життя. Суд додав, що він, однак, повинен також мати переконання, що вбивство дійсно відбулося. Свідчення заявника про події та його мислення на той час – які, на думку суду, не можна вважати повністю неправдоподібними – залишили у регіонального суду сумніви. Відзначивши, що в голландській системі кримінального правосуддя такі сумніви повинні тлумачитися на користь обвинуваченого, суд виправдав заявника у вбивстві.

Прокуратура оскаржила цей вирок, вимагаючи визнати заявника винним у вбивстві та призначити покарання у вигляді 12 років позбавлення волі.

10 грудня 2015 року апеляційний суд скасував вирок регіонального суду, визнав заявника винним у вбивстві та засудив його до 14 років ув'язнення. Апеляційний суд постановив, що підстав для виключення доказів не було, адже захист не навів чітких обґрунтувань, чому стверджувані порушення мали мати такий результат. Суд додав, що під час розслідування не було порушення Конвенції, оскільки допит проводився відповідно до Інструкції про правову допомогу і усталеної практики у справі *Salduz*, протлумаченої Верховним Судом. Заявникові було повідомлено про право консультуватися з адвокатом до його першого допиту по суті 12 січня 2014 року, і він дійсно консультувався з ним цього дня; заявник чітко та неодноразово висловлював своє бажання співпрацювати, а зміст його свідчень та консультація з судовим психологом не вказували на його непридатність для допиту або невірне розуміння своїх прав. Апеляційний суд дійшов висновку про наявність переконливих і достатніх доказів умислу.

4 липня 2017 року Верховний Суд визнав порушення розумних строків розгляду справи, зменшив призначене заявникові покарання у вигляді позбавлення волі до 13 років і 9 місяців, але підтримав висновок апеляційного суду про винуватість заявника. Верховний Суд постановив, що апеляційний суд надав достатні підстави вважати, що заявник діяв з умислом.

До ЄСПЛ заявник скаржився на те, що кримінальне провадження проти нього, яке зосереджувалося на тому, чи вбивав заявник жертву умисно, було несправедливим, оскільки йому не надавалася допомога адвоката під час початкових допитів у поліції та під час відвідування місць, що мають значення для розслідування, в той час, як показання, отримані в цих випадках, були прийняті судами першої інстанції як докази для визнання його винним у вбивстві.

Оцінка Суду

Після ухвалення рішення у справі *Salduz* (згадане вище) ЄСПЛ додатково роз'яснив загальні принципи, які мають застосовуватися у справах щодо обмеження права на доступ до адвоката та справедливості провадження у справах *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* ([GC], № 50541/08 та 3 інші, §§ 249–741, 3 вересня 2016 року) та *Simeonovi v. Bulgaria* ([GC], № 21980/04, §§ 110–20, ECHR 2017 (витяги). ЄСПЛ підтвердив ці принципи у справі *Beuze v. Belgium* [GC], № 71409/10, §§ 119–50, 9 листопада 2018 року (пункт 64 рішення).

ЄСПЛ повторив, що доступ до адвоката на етапі розслідування може бути тимчасово обмежений, якщо для цього є «вагомні причини». Однак обмеження

доступу до юридичної допомоги допускається лише у виняткових випадках, має бути тимчасовим і ґрунтуватися на індивідуальній оцінці конкретних обставин справи. При оцінці того, чи були продемонстровані вагомі причини, важливо з'ясувати, чи має рішення про обмеження доступу до правової допомоги підґрунтя у національному законодавстві, а також чи обсяг і зміст будь-яких обмежень на отримання правової допомоги достатньою мірою визначені законом для того, щоб керувати оперативним прийняттям рішень особами, відповідальними за їх застосування (див. Ibrahim and Others, §§ 258–59, і Simeonovi, §§ 116–17, обидва згадані вище) (пункт 65 рішення).

При розгляді провадження в цілому з метою оцінки впливу процесуальних порушень на досудовій стадії на загальну справедливість кримінального провадження слід, за необхідності, брати до уваги невичерпний перелік факторів, що впливає з практики ЄСПЛ (див. згадане вище Beuze, § 150) (пункт 67 рішення).

У справі Van de Kolk v. the Netherlands ([Комітет], № 23192/15, §§ 17–18 і 32, 28 травня 2019 року) ЄСПЛ зазначив, що в серпні 2009 року, коли заявника у цій справі допитувала поліція, в Нідерландах не існувало права повнолітніх підозрюваних на правову допомогу під час допиту в поліції. З часових рамок та обсягу розвитку національного законодавства та судової практики з цього питання (див. пункти 38–43 в цій справі) впливало, що у січні 2014 року, коли заявник у цій справі був допитаний поліцією, такого права все ще не існувало (див. також Van de Kolk, згадане вище, §§ 17–21), і, відповідно, він був допитаний поліцією без правової допомоги, окрім попередньої консультації. Таким чином, право заявника на адвоката на стадії попереднього розслідування було обмежено (пункт 70 рішення).

ЄСПЛ розглянув, з огляду на перелік невичерпних факторів, викладених у його практиці (пункти 66–67 цього рішення), чи були обмеження права заявника на адвоката під час первинних допитів у поліції та візиту на місце події такими, що завдали шкоди загальній справедливості кримінального провадження проти нього через призму пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (пункт 72 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що у відповідний час заявник був 39-річним консультантом з питань управління, який був визнаний розумово розвиненим рівня вище середнього (див. пункт 12 цього рішення). Він не мав жодних труднощів із самовираженням (див. також рішення у справах Leka v. Albania, № 60569/09, § 108, 5 березня 2024 року, та Doyle v. Ireland, № 51979/17, § 85, 23 травня 2019 року; порівн. з Knox v. Italy, № 76577/13, § 160, 24 січня 2019 року). Хоча поліцейський допит неминуче є стресовою подією з точки зору підозрюваного, не можна стверджувати, що заявник перебував у більш вразливому стані, ніж той, в якому зазвичай перебувають особи, яких допитують слідчі, або що він мав бути визнаний непридатним або небажаним

співпрацювати. У зв'язку з цим ЄСПЛ зауважив, що, як зазначав Уряд, з висновків регіонального суду з цього питання (див. пункт 20 цього рішення) та апеляційного суду (див. пункт 28 цього рішення), які посилялися, серед іншого, на його консультації з психологом, а також з офіційних матеріалів справи випливало, що не було жодних ознак того, що заявник був непридатним для допиту або неправильно розумів свої права. З цього також вбачалося, що працівники поліції проводили допити 12 та 13 січня 2014 року ретельно, ставлячи відкриті запитання (див. пункт 29 цього рішення) та неодноразово нагадуючи заявнику (див. пункт 20 цього рішення), що він повинен робити заяви лише щодо тих речей, у яких він впевнений (пункт 73 рішення).

ЄСПЛ також урахував той факт, що, як зазначив Уряд, окрім того, що заявник був неодноразово поінформований про своє право зберігати мовчання, він консультувався зі своїм адвокатом перед першим допитом по суті 12 січня 2014 року (див. пункт 8 цього рішення). Заявник не стверджував у національному провадженні та не обґрунтував у цьому Суді, що часу, наданого для цієї консультації з його адвокатом для підготовки до допитів, було недостатньо (пункт 75 рішення).

Заявник не стверджував у національних судах або перед ЄСПЛ, що поліція чинила на нього будь-який тиск, примус або насильство (порівн. згадане вище рішення у справі *Farrugia v. Malta*, № 63041/13, § 111, 4 червня 2019 року), і це не впливало з матеріалів справи. У зв'язку з цим ЄСПЛ звернув особливу увагу на той факт, що всі поліцейські допити були записані на аудіовізуальні носії (див. пункт 16 цього рішення) і що допити, про які йде мова, були проведені ретельно (див. пункт 73 цього рішення). Таким чином, не було жодних ознак того, що заявник надав свої свідчення під примусом (пункт 76 рішення).

Незважаючи на те, що зізнання заявника було важливим елементом у встановленні умислу, ЄСПЛ зазначив, що кримінальне розслідування щодо заявника не було розпочато і не було результатом заяв, які він зробив без доступу до правової допомоги (див. пункт 5 цього рішення; див. також згадане вище рішення у справі *Kohen and Others v. Turkey*, № 66616/10 та 3 інші, § 60, 7 червня 2022 року) (пункт 80 рішення).

ЄСПЛ далі зазначив, що заяви, про які йдеться, не були єдиною підставою для засудження заявника за вбивство у вирокі апеляційного суду від 10 грудня 2015 року і що заявник повторив важливі елементи цих заяв щодо умислу під час судового засідання, у тому числі про те, що він планував вбити потерпілу та розклав брезент у гаражі до її приїзду (див. пункти 26 та 29–31 цього рішення) (пункт 81 рішення).

ЄСПЛ вважав, що заявник, який брав участь у судовому розгляді особисто, а також був представлений захисником, не був обмежений у виборі стратегії захисту, яка розходилася із його заявами 12 та 13 січня 2014 року, що

він і зробив, оскаржуючи, серед іншого, справедливість прийняття його первинних показань, наданих поліції. Під час судового розгляду заявник також не був обмежений у своїх правах викладати свою позицію, допитувати свідків або оскаржувати докази, що стосуються цієї частини справи. Національні суди детально розглянули доводи заявника та ухвалили вичерпні рішення, які були належним чином обґрунтовані з фактичної та юридичної точки зору (див. також Ibrahim and Others, § 281–86; Simeonovi, §§ 141 та 143; та Beuze, § 153; і зіставте з A.T. v. Luxembourg, § 73; всі цит. вище) (пункт 83 рішення частково).

ЄСПЛ вважав, що характер злочину, в якому обвинувачувався заявник, а саме вбивство його колишньої дружини, передбачав наявність дуже сильного суспільного інтересу до кримінального переслідування (див. Doyle v. Ireland, № 51979/17, § 96, 23 травня 2019 року) (пункт 85 рішення).

З огляду на наведену в цій справі оцінку, ЄСПЛ вважав, що критерії, зазначені у справі Beuze (див. пункт 72 цього рішення), тією мірою, в якій вони стосувалися цієї справи, такі як відсутність вразливості заявника, його можливість оскаржити правдивість доказів, якість доказів, оцінка вини професійними суддями й вагомість суспільного інтересу, а також інші національні процесуальні гарантії, свідчили на користь висновку про те, що провадження було в цілому справедливим (порівн. з Leka, § 118, і Kohen та інші, § 62, згаданими вище). Хоча, пам'ятаючи про те, що коли немає переконливих підстав для обмеження права заявника на адвоката під час досудового розслідування до справ повинна застосовуватися дуже сувора перевірка, ЄСПЛ вважав, що за конкретних обставин цієї справи відсутність захисника під час первинного допиту заявника в поліції та під час виїзду на місце події не була таким недоліком, який би неоправно зашкодив загальній справедливості кримінального провадження проти нього (порівн. Leka, § 119; Kohen and Others, § 63; і Doyle, § 102, всі згадані вище; див. Pervane v. Turkey, № 74553/11, § 32, 8 вересня 2020 року) (пункт 86 рішення).

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 серпня 2024 року й набуло статусу остаточного 27 листопада 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.